

Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos XVI a. knygos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus fonduose

Violeta Radvilienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Susidomėti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo biblioteka ir jos knygomis, dabar saugomomis LMAVB Retų spaudinių skyriaus fonduose, paakino 2007 metais minėtas Lietuvos evangelikų reformatų sinodo ir prie jo įsteigtos bibliotekos 450-ies metų jubiliejus¹. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos likimas patenka į bedugnę skriaudų Lietuvos kultūros vertybėms skrynią. Seniausiai įkurtoji (1557 m.) Lietuvos biblioteka prieš septynis dešimtmečius (1941 m.) buvo priversta nutraukti savarankiškos veiklos kelią. Vertėtų dar kartą atsigręžti į Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentus². Iš Vilniaus evangelikų reformatų bendruomenės atstovų prašymo, 1941 02 15 rašyto Mokslų akademijai aiškėja, kad biblioteka buvo atsidūrusi sunkioje padėtyje. 1940-ųjų metų sausio mėnesį buvo panaikinta Vilniaus evangelikų reformatų Konsistorija, kuri iki tol rūpinosi didelės kultūrinės ir mokslinės vertės biblioteka, jos patalpomis, rinkinių saugojimu, moksliniu tvarkymu, sąlygų moksliniams tyrimams sudarymu. Konsistorijos panaikinimas žymėjo sovietinės valdžios žygio prieš religines bendruomenes pradžia. Tik Antrasis pasaulinis karas atitolino Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčios Pylimo gatvėje pavertimą „Kronikos“ kino teatru, o evangelikų liuteronų bažnyčios Vokiečių gatvėje – sandėliu ir sporto sale. Vilniaus evangelikų reformatų parapija neturėjo nei pakankamai lėšų, nei galimybių tinkamai pasirūpinti ypatingos vertės Sinodo biblioteka. Buvo ieškoma išeities. Matyt, tinkamiausia pasirodė paprašyti, kad biblioteką perimtų savo globon naujai įsteigta Mokslų akademija ir jos biblioteka, kurios pagrindą sudarė Valstybinė Vrublevskių biblioteka. Paprašyti globos Vilniaus universitetą greičiausiai trukdė jėzuitų šešėlis. Nuo prašymo įteikimo iki Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos perėmimo praėjo tik vienuolika dienų. 1941 02 26 pasirašytas Perėmimo aktas, pagal kurį buvo priimta 18 564 tomai sutvarkytų knygų³, keliolika tūkstančių rankraščių ir laiškų, kitų vertybių. Evangelikų reformatų bendruomenė pageidavo, kad biblioteka liktų ten pat, kur ir buvo, Pylimo gatvėje 11, buvusiuose Evangelikų reformatų sinodo namuose. Jie drauge su biblioteka turėjo atitekti Mokslų akademijai, kaip ir kieme esantis pastatas, kuriame buvo saugojami rankraščiai ir buvo skaityklai tinkamos patalpos. Šiuose, paskutiniuose savo namuose, išlikusiuose tik fotografijose⁴, biblioteka buvo įkurdinta 1929 m., čia, deja, baigė savarankišką beveik 400 metų trukusią švietėjišką mokslinę ir kultūrinę veiklą. Iki karo su fašistine Vokietija pradžios buvo likę keturi mėnesiai, todėl tikriausiai nespėta Sinodo bibliotekos integruoti, nes dar nebuvo baigti inventorinti ir peržiūrėti anksčiau Mokslų akademijos bibliotekai perduotų bibliotekų rinkiniai. Manome, kad daliai Vilniaus inteligentų, gerai susipažinusių su Evangelikų reformatų sinodo biblioteka, joje sukauptomis vertybėmis, nepaliovė rūpėti tų vertybių išsaugojimas Lietuvai. Jie tikriausiai žinojo, kad ypatingai vertingi Vrublevskių bibliotekos masonikos, dalies XVI–XVIII a. lituanikos, albaru-

¹ LMAVB buvo surengta konferencija ir Evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų paroda: *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui – 450*: parodos katalogas. Parengė Violeta Radvilienė [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2007. Prieiga per internetą: http://www.mab.lt/paroda_sinodui/index.html

² Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentai. Parengė Juozas Marcinkevičius. *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka*, 2001/2002. Vilnius, 2004, p. 89–96.

³ *Ibidem*, p. 94–96.

⁴ LMAVB RSS Fg1-812, Fg1-2652.

tenikos, parankinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bibliotekos rinkiniai 1939 m. spalio mėnesį buvo išvežti į Sovietų Sąjungą⁵. Galime tikėtis, kad buvo parengtas planas, kaip slapta išgabenti ir paslėpti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygas ir rankraščius. Tai turėjo būti ne vieno žmogaus darbas, ir biblioteka turėjo būti išslapstyta daugelyje vietų. Tikriausiai tai galėjo būti padaryta per pirmuosius vokiečių okupacijos metus. Žvelgiant iš laiko perspektyvos, sumanymo būta labai rizikingo ir mirtinai pavojingo, gal todėl iki šiol apie tai neturime jokių žinių.

Vokiečių kariuomenei traukiantis, atsirado proga ją apkaltinti Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos sudeginimu ir sunaikinimu. Šis planas taip puikiai pavyko, kadestas kaltinimas iki šios dienos nėra paneigtas. Sunku patikėti, bet užteko tik vieno inicialais V. D.⁶ pasirašyto, 1944 m. rugsėjo 16 ir 18 dienomis laikraštyje „Tiesa“ išspausdinto straipsnio „Vokiečiai sudegino Vilniaus Evangelikų reformatų sinodalinę biblioteką“⁷. Abejoti tuo, ką skelbė pagrindinis sovietinės valdžios oficiozas, nebuvo priimta. Pažvelkime atidžiau į šį straipsnį. Jo pradžioje autorius atiduoda privalomą duoklę sovietinių oficiozų stiliui: *tikrasis vokiškųjų vandalų veidas, prispausti prie grabo lentos pergalingos Raudonosios Armijos, grobuoniška letena, naikinimo ir deginimo svaigulyje paskende, alkoholiu akis užpylę* ir t. t. Aprašomas 1944 metų liepos 11–12 dienomis gaisrų apimtas, sistemingai, namas po namo deginamas Vilnius ir teigiama, kad žmonės, norėję gesinti gaisrus, buvo šaudomi vietoje. Taip skaitytojas paruošiamas tragiškam bibliotekos sudeginimo vaizdui: *Išbujojusios milžiniškos gaisro liepsnos persimetė į evangelikų reformatų sinodo namus ir pirmiausia užsidegė kaip tik biblioteka, kuri tilpo trijuose erdviuose kambariuose. Ji ir tapo „naujosios Europos“ vandalų sukulto gaisro auka. Šoko tos bibliotekos prižiūrėtojas senelis Dilys su sūnumi gelbėti knygų, tačiau nespėjo iš liepsnų apimtų namų išnešti pirmų glėbių, kaip iš priešais stovinčio aukšto namo pasipylė į juos kulkosvaidžių salvos. Hitleriniai barbarai užkirto bet kokias galimybes išgelbėti 400 metų renkama mokslinį ir literatūrinį lobyną [...]. Su didžiausia širdgėla teko prisispaudus prie mūro žiūrėti, kaip milžiniški liepsnų liežuviai ryja 15, 16, 17, 18, 19 ir 20 amžių su meile ir atsidavimu rinktą knygų lobyną*⁸.

Įėjimas į Evangelikų reformatų sinodo biblioteką Vilniuje, Pylimo g. 11, 1939 m.
LMAVB RSS Fg-1-2652

⁵ Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos istorijos dokumentai..., p. 90.

⁶ T. y. Vladas Drėma. Plg.: *Lietuviškieji slapyvardžiai*: medžiaga lietuviškųjų slapyvardžių sąvadui. Sudarė ir parengė Jonas Mačiulis. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2003, t. 5: papildymai, taisymai, p. 392.

⁷ *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61); rugs. 18 (nr. 62).

⁸ *Tiesa*, 1944, rugs. 16 (nr. 61).

Pateikęs tokį sukrečiantį bibliotekos sunaikinimo aprašymą, V. D. išsamiai apžvelgia visą Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos istoriją nuo pat jos įsteigimo 1557 m. Pamini visus bandymus (1591, 1611, 1639 m.) biblioteką sudeginti ir sunaikinti. Jau XVII a. viduryje Sinodo biblioteką saugumo sumetimais teko išvežti iš Vilniaus. Pabuvo ji Kėdainiuose ir Slucke. 1854 m. iš Slucko biblioteka grįžo į Vilnių, o Pirmojo pasaulinio karo metu porai metų vėl buvo nugabenta į Slucką⁹. Suprantama, kad toks didelės bibliotekos kilnojimas iš vienos vietos į kitą negalėjo vykti be nuostolių ir praradimų. Sugrąžintą iš Slucko biblioteką 1921–1924 m. sutvarkė kunigas Jonas Šepetys, vėliau ją tvarkė dr. Adomas Lisakauskas (Łysakowski). Nesunkiai galima surasti šaltinius, kuriais, rašydamas apie bibliotekos istoriją, pasinaudojo V. D. Paskutinis šaltinis – 1935 metų Vilniaus statistinis metraštis¹⁰. Jame pateikiami 1929–1935 metų Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos statistiniai duomenys. Iš jų matome, kad Sinodo biblioteka 1935 m. turėjo 9 980 veikalų 17 199 tomuose. Tarp jų buvo 4 inkunabulai, 549 šešiolikto, 1 922 septyniolikto, 3 622 aštuoniolikto amžiaus knygos (jų dubletai į šį skaičių neįėjo). Didžiausią dalį sudarė teologiniai lotynų kalba išleisti veikalai. V. D. pastebi, kad ypatingą vertę Lietuvos mokslui turėjo bibliotekoje kaupti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje veikusių spaustuvių – Lietuvos Brastos, Kėdainių, Liubčios, Losko, Ašmenos, Žeimių, Vilniaus – leidiniai. Kad galėtume geriau įsivaizduoti, kaip atrodė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusios knygos, verta pacituoti dar vieną V. D. straipsnio ištrauką. Tikriausiai jis buvo vienas paskutiniųjų, galėjusių laikyti savo rankose tokias puikias knygas, o liūdname aprašyme, deja, daug tiesos: *Jau niekieno ranka neskleistys pageltusių storo vaškuoto lininio popieriaus lapų, niekieno akys nerinks sukėtų gotikinių puošnių raidžių, antikinių iliuminuotų inicialų, niekieno delnas neglamonės juodos odos ištaigingai išspausių ornamentuotų viršelių, niekieno pirštai daugiau nesegios misinginių sidabruotų knygų užraktų*¹¹.

Po tokio viešai paskelbto Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos sunaikinimo, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka tarsi prarado teisę į jai patikėtą ir priimtą biblioteką, negalėjo pareikalauti, kad jai, kaip teisėtai Sinodo bibliotekos perėmėjai, būtų perduodami iš nebūties išnyrantys rankraščiai ir knygos. Negalima atmesti ir versijos, kad buvo baiminamasi vienoje vietoje kaupti ir saugoti svarbias Lietuvai kultūros vertybes. Tikriausiai niekada nesužinosime, kiek karo ir pokario suirutėje Sinodo bibliotekos knygų ir rankraščių nepavyko išsaugoti, kiek buvo tyčia ar ne iš blogos valios pasisavinta, parduota, išvežta svetur. Tenka tik apgaildestauti, kad ištusis dešimtmečius šiuo klausimu nebuvo domimasi, ir kad praleista proga pakalbėti su galimais tų įvykių liudininkais – nebent netikėtai atsirastų kieno nors rašytų prisiminimų apie tą sunkų laikmetį.

Dalis Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų tyliai pateko Žygimantų gatvėn, į dabartinius Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rūmus, ir, jų specialiai neišskiriant, buvo sutvarkytos chronologine tvarka pagal amžius bendrai su kitomis knygomis. Pokario metais per gana neilgą laiko tarpą reikėjo sušifruoti ir bent trumpai aprašyti šimtus knygų, todėl dabar atsiskleidžia tokio greito darbo trūkumai: skirtingose vietose stovi to paties veikalo tomiai, ranka rašytose katalogo kortelėse kartais aptinkama net kurioziškų netikslumų. 2007–2009 m. buvo peržiūrėtos *de visu* visos XVI a. Vakarų ir lituanikos fonduose esančios knygos. Pagal antspaudus, lipdes ir įrašus nustatyta, kurios iš jų priklausė Vilniaus evangelikų reformatų sinodo ir Slucko gimnazijos bei bažnyčios bibliotekoms. Jos visos buvo aprašytos bibliotekos elektroniniame kataloge, sudarytas abėcėlinis saugomų veikalų sąrašas. Jame yra 518 įrašų. Be abejo, sąrašas dar turi būti tikslinamas, nes šiuo metu į jį pateko ir keletas XVII a. veikalų, įrištų kartu su XVI a. leistomis knygomis. Tikėtina, kad gali atsirasti XVI a. leidinių, įrištų su kitų amžių knygomis. Reikia pastebėti, kad konvoliutai, tiek leidybiniai, tiek knygų savininkų pageidavimu sudarytieji, buvo dažnas reiškinys. Tie 518 veikalų įrišta į 350 knygų, iš kurių net 117 yra foliantai. Labai gaila, bet į

⁹ *Tiesa*, 1944, rugs. 18 (nr. 62).

¹⁰ *Rocznik statystyczny Wilna*, 1935. Wilno, 1937, p. 147.

¹¹ *Tiesa*, 1944, rugs. 18 (nr. 61).

LMAVB nepateko nei vienas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvęs inkunabulas. Iš 89 mus pasiekusių Sinodo bibliotekos paleotipų, seniausias yra 1507 m. Strasbūre lotynų kalba išleista Tomo Akviniečio filosofinių svarstymų rinktinė¹². Vienas iš šių knygą skaičiusių paliko įrašą, tarsi trumpą veikalą įvertinimą, o kartu perspėjimą, kurio pabaigą nesunku numanyti: *Hic liber tacitus et sublimis, sed veris falsa habet admixta. Itaque studiosis theologiae...*¹³. Įdomu, kad beveik visos Sinodo bibliotekos knygose pasitaikančios marginalijos – buvusių savininkų įrašai, pastabos, nuorodos – rašytos lotyniškai. Evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvusios knygos parodo, kad lotynų kalba Lietuvos besimokančiam jaunimui buvo nesvetima. Iš 518-os veikalų net 477 išleisti lotynų kalba. Tarp kitomis kalbomis išleistų yra 19 lenkiškų, 12 vokiškų, 6 italų, 3 senąja graikų, po vieną hebrajų ir olandų. Reikia pabrėžti, kad šie skaičiai nurodo vyraujančią leidinio kalbą. Turinio atžvilgiu didžiąją dalį sudaro teologinė literatūra – 323 veikalai. Antikai, mediciniai, istorijai, teisei, retorikai, literatūrai, žodynams, gramatikoms tenka 195 pozicijos. Kalbėsime tik apie bibliotekoje buvusias ir išlikusias knygas, nes Lietuvos evangelikų reformatų sinodo jubiliejui skirtame mokslinių straipsnių rinkinyje¹⁴ išsamiai atskleistas reformacijos kelias Lietuvoje¹⁵ bei Sinodo kultūrinė politika¹⁶. Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos, kaip vienos iš institucinių LDK bibliotekų, lotyniškų knygų rinkinį monografijoje *Lietuvos Didžiosios Kunigaikeštyjos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* apžvelgė D. Narbutienė¹⁷. Manome, kad didžiausia, išskirtinė Sinodo bibliotekos vertė ta, kad joje buvo kaupiama ir išsaugota reformacijos klasika, nes beveik visi išlikę bibliotekoje veikalai buvo atsidūrę Vatikano sudarinėtuose ir vis papildomuose draudžiamų knygų sąrašuose¹⁸. Todėl dabar, norėdami sugrįžti *ad fontes*¹⁹, galime skaityti tiek evangelikams liuteronams, tiek evangelikams reformatams svarbius veikalus, išleistus dar tada, kai buvo gyvi juos rašiusieji. Iš vienuolikos evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusių Martino Lutherio (*1483–†1546) darbų, šeši išleisti jo gyvenimo metais. Tarp jų gana gerai išsilaikiusi ir garsioji M. Lutherio į vokiečių kalbą išversta Biblija²⁰ su Luco Cranacho (*1515–†1586) iliustracijomis. Praslinkus beveik keturioms dešimtims metų po M. Lutherio mirties išleisti nedaug laiko paliesti *Užstalės pokalbiai*²¹. Į Sinodo biblioteką pateko nežinomo skaitytojo iš tėvų paveldėtas²² M. Lutherio *Enchiridionas*²³. M. Lutheris turėjo daug šalininkų, gerbėjų ir pasekėjų – jų veikalus taip pat išsaugojo

¹² THOMAS de Aquino. *Questiones disputate Sancti Thome de Aquino ordinis predicator[um]: De Potentia dei, De Unione uerbi, de Spu[n]alibus creaturis, De Anima, De Uirtutibus, De Malo. Imp[re]sse Arge[n]tine [Strasbourg]: i[m]pe[n]sis ... Martini Flach, 1507, kal. Marcii. [25], CCCXXXI, [1] lap. ; 2° (27 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-299*

¹³ Lot. – Ši knyga paslaptinga ir iškili, tačiau teisingi dalykai sumaišyti su klaidingais, taigi studijuojantiems teologiją [reikia būti budriems].

¹⁴ *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius, 2008. 184 p.

¹⁵ LUKŠAITĖ, Ingė. Reformacija Lietuvoje. In *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų*. Vilnius, 2008, p. 7–44.

¹⁶ BAUBLYS, Arūnas. Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios Unitas Lithuaniae sinodo kultūrinė politika XIX a. In *Lietuvos evangelikų reformatų sinodui 450 metų*. Vilnius, 2008, p. 45–93.

¹⁷ NARBUTIENĖ, Daiva. Lotyniškų knygų rinkiniai LDK institucijose. In IDEM. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikeštyjos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004, p. 193–202.

¹⁸ IDEM. Lotyniškų knygų cenzūra. In *Ibidem*, p. 83–95.

¹⁹ Lot. – prie šaltinių, prie ištakų.

²⁰ *Biblia: das ist die gantze heilige Schrifft Deudsch auff's new zugericht... Zu Wittemberg: durch Hans Lufft, 1545. [13] p., XXXI, 32–344 lap. Frontisp., inic., iliustr. ; 2° (36 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-218; *Die Propbeten alle Deudsch... Zu Wittemberg: durch Hans Lufft, 1545. 382 lap. Frontisp., inic., iliustr. ; 2° (36 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-219**

²¹ LUTHER, Martin. *Colloquia Oder Christliche Nützliche Tischreden Doctoris Martini Lutheri: so er in vielen Jaren gegen gelehrten Leuten und frembden Gesten und seinen Tischgenossen nach den Heuptstücken unserer Christlichen Lehre gehalten... Leipzig: durch Jacob Berwadts Erben, 1581. [40], 494, [28] lap. Inic., portr., signetas ; 2° (30 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-300*

²² Lotyniškas įrašas be parašo: *ex haereditate paterna* – paveldėta iš tėvo.

²³ LUTHER, Martin. *Enchiridion piarum precationum cum Passionali, ut vocant, quibus accessit novum Calendarium cum cisiano vetere et novo atque aliis quibusdam, ut patet ex indice. Vuittembergae [Wittenberg]: apud Iohannem Lufft, 1543. [735] lap., 53 iliustr. lap. Frontisp., iliustr., inic. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1572*

evangelikų reformatų sinodo biblioteka. Liko vienuolika Philippo Melanchthono (*1497–†1560) darbų – ir ne vien tik teologinių²⁴. Septyni veikalai išleisti, kai P. Melanchthonas dar gyveno. Tarp tų veikalų yra 1521 m. parašytas M. Lutheriui labai patikęs pirmasis protestantiškos teologijos traktatas *Loci communes rerum theologicarum*²⁵, kuriame išdėstytos pagrindinės protestantiškos teologijos tiesos. Bažnytinį Tridento susirinkimą keturių tomų veikalė išsamiai nagrinėja antrosios bangos liuteronas, kartais pavadinamas antruoju Martinu – Martinas Chemnitzas (*1522–†1586)²⁶. Įdomu, kad jis teologija susidomėjo ne studijų Vitenbergo universitete metu, ne klausydamasis M. Lutherio ir P. Melanchthono paskaitų, o gyvendamas Karaliaučiuje ir 1550 m. įdarbintas Prūsijos princo Albrechto (*1490–†1568) rūmų bibliotekininku.

Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos XVI a. knygų, patekusių į LMAVB, autorių sąrašas yra 224 pavardės, už jų visų slypi dažnai intriguojanti gyvenimo ir veiklos istorija, jie visi užima garbingą vietą įvairiuose ir įvairiakalbiuose žinyuose, enciklopedijose, moksliniuose tyrimuose, o dabar ir interneto svetainėse – tai tik dar kartą patvirtina didelę bibliotekos rinkinio vertę. Išliko 27 Jeano Calvino (*1509–†1564) veikalai, iš jų 10 išleisti J. Calvino gyvenimo metais. Vienas žymiausių veikalų – *Krikščionybės mokymo pagrindai (Institutio christianae religionis)* – buvo išleistas 1536 m., tačiau šio leidinio bibliotekoje nėra. Seniausias iš turimų J. Calvino veikalų išleistas 1550 m.²⁷ Šį savo darbą J. Calvinas nuolat taisė. Paskutinis jo paties pataisytas, tarsi iš naujo parašytas veikalas buvo išleistas garsaus leidėjo Roberto Stephano arba Estienne'o (*apie 1503–†1559) 1559 m.²⁸ Iš viso turime septynių šio veikalų laidų egzempliorius. Visi turimi J. Calvino darbai yra išleisti lotynų kalba, nėra nė vieno *lingua Gallica*, t. y. prancūzų kalba²⁹. Galima susipažinti su J. Calvino, Prancūzijoje pradėjusio kūrybos kelią, humanistiniu darbu – Liucijaus Anėjaus Senekos diatribės *Apie atlaidumą dvi knygos* komentarų³⁰. Jau po J. Calvino mirties išleista jo laiškų rinktinė su Théodoro Bėze (*1519–†1605) parašyta biografija³¹. Viename J. Calvino veikalų konvolute yra kartu įrišti XVII a. pirmajame dešimtmetyje pakartotinai išspausdinti *Apaštalų darbų komentarai*³² – ši leidinių paminime dėl to, kad jo pradžioje, nors jau šią žemę buvo palikę ir autorius, ir adresatas, yra iš-

²⁴ MELANCHTHON, Philipp. *Elementorum rhetorices libri duo*. Vitebergae [Wittenberg]: [s. n.], 1539. [238?] p. Vinj.; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1023

²⁵ MELANCHTHON, Philipp. *Loci communes theologici*. Vitebergae [Wittenberg]: per Iosephum Clug, 1535. [220] lap. Inic.; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1831

²⁶ CHEMNITZ, Martin. *Examinis concilii Tridentini per d. d. Martinum Chemnicium scripti, opus integrum: quatuor partes, in quibus praecipuorum capitum totius doctrinae papisticae firma et solida refutatio, tum ex sacrae scripturae fontibus, tum ex orthodoxorum patrum consensu, collecta est...* Francofurti ad Moenum [Frankfurt am Main]: per Petrum Fabricium: impensis Sigismundi Feyerabendii, 1585. 4 t. Saugojimo šifrai: V-16/2-328, V-16/2-329, V-16/2-330, V-16/2-331

²⁷ CALVIN, Jean. *Institutio totius christianae religionis nunc ex postrema auctoris recognitione quibusdam locis auctior, infinitis vero castigatior...* Genevae: ex officina Ioannis Gerardi, 1550. [30], 735, [78] p. Inic.; 4° (24,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1375

²⁸ IDEM. *Institutio christianae religionis, in libros quat[uor] nunc primum digesta, certisque distincta capitibus ad aptissimam methodum*. Aucta etiam tam magna accessione ut propemodum opus novum haberi possit. Genevae: oliva Roberti Stephani, 1559. [16], 564 p., [27] p. Inic., signetas; 2° (33,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-26

²⁹ IDEM. *Ioannis Calvini in librum Iobi conciones*. Ab ipsius concionantis ore fideliter exceptae ac saepius antea Gallice, nunc vero primum Latine editae... Genevae: apud haeredes Eustathii Vignon, 1593. [32], 764 p. Inic., vinj.; 2° (31,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-316

³⁰ IDEM. *Ioannis Calvini in L. Annaei Senecae, Romani senatoris ac philosophi clarissimi, libros duos de Clementia ad Neronem Caesarem Commentarii*. Genevae: apud Petrum Santandreamum, 1597. 75 p. Inic., signetas, vinj.; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-274

³¹ IDEM. *Ioannis Calvini ... Epistolarum et responsorum editio secunda, quae tum infinitis mendis est repurgata ... Eiusdem I. Calvini vita a Theodoro Beza Genevensis ecclesiae ministro accurate descripta*. Lausannae [Lausanne]: excudebat Franciscus le Preux: sumptibus Io. de Serens, 1576. [60], 570, [?] p. Vinj.; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1675

³² IDEM. *Ioannis Calvini Commentarii integri in Acta apostolorum*. Ab ipso authore recogniti et magna accessione locupletati... Genevae: excudebat Ioannes Vignon, 1609. [12], 221, [21] p. Inic., signetas, vinj.; 2° (35 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-343

spausdintas J. Calvino laiškas kunigaikščiui Mikalojui Radvilai Juodajam (*1515–†1565). XVI a. lituanikos fonde saugoma jo šviesybės Mikalojaus Radvilos Juodojo rūpesčiu Lietuvos Brastos spaustuvėje 1563 m. lenkų kalba išleista Biblija³³. Toje pačioje spaustuvėje 1567 m. išspausdintas lenkų kalba Cyprijano Bazyliko (*apie 1535–†po 1600) veikalas *Istorija apie žiaurų Dievo Bažnyčios persekiojimą*³⁴. Sinodo bibliotekoje randame dar keletą veikalų apie reformacijos kankinius³⁵. Į vieną knygą įrašyti dviejų inkvizicijos kankinių – dominikonų vienuolio iš Florencijos Girolamo Savonarolos (*1452–†1498) paskutinįjį gyvenimo mėnesį rašyti garsieji apmąstymai psalmėms *Pasigailėk manęs, Dieve* bei *Tavimi pasitikiu, Dieve*³⁶, čeko Jano Huso (*apie 1369–†1415) darbų bei pamokslų tomų³⁷. Vertėtų paminėti, kad Sinodo bibliotekoje buvo ir viduramžiais labai populiarius italų dominikonų vienuolio Jokūbo Voraginiečio kompiliacinis veikalas *Šventųjų aukso legenda, arba Lombardiškoji istorija*, dažnai vadinamas tiesiog *Aukso legenda*³⁸. Buvo domimasi ir priešininkais jėzuitais. Išliko keletas *Jėzuitų mokymo* tomų³⁹, ordino įkūrėjo šv. Ignaco Lojolos (*1491–†1556) biografija⁴⁰, Piotro Skargos (*1536–†1612) pamokslai⁴¹. Galima pasidžiaugti, kad nepražuvo ir į LMAVB pateko garsaus Bazelio leidėjo Hieronymo Frobeno (*1501–†1563), su kuriuo produktyviai bendradarbiavo Erasmus Desiderijus (*1469–†1536), 1556 m. dešimčia foliantų tomų išleisti Augustino (*354–†430), šventojo Hipono vyskupo, raštai⁴². Toks leidinys – tikras lobis knygos istorijos tyrinėtojams, pavyzdys, kokių aukštumų buvo pasiekusios geriausios Europos spaustuvės ir spaustuvinių bei leidėjų dinastijos. Didžioji dalis Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekoje buvusių knygų išleistos garsių, savo vardą knygos istorijoje palikusių leidėjų bei spaustuvių.

³³ *Biblia svięta*: tho iest Księgi Starego y Nowego Zakonu, własnie z zydowskiego, greckiego y lacińskiego, nowo na polski ięzyk z pilnością y wirne wyložone. Drukowano w Brześciu Litewskim: nakladem ... Nikolaia Radziwila ..., 1563 miesiāca Września dnia 4. [13], 579, 143, [7] lap. Frontisp., herbas, ilustr., inic., vinj. ; 2° (40 cm). Saugojimo šifras: L-16/2-24

³⁴ BAZYLIK, Cyprian. *Historia o srogiem przesladowaniu Kościola Bożego*: w ktorey są wypisane sprawy onych mecenikow... Z lacińskiego ięzyka na polski przelożona przez Cypriana Bazylika. W Brześciu Litewskim drukowano: [s. n.], 1567. dnia 17. Maia. [6], 396, [9] lap. Frontisp., inic., vinj. ; 2° (30 cm). Saugojimo šifras: L-16/2-8

³⁵ FOXE, John. *Rerum in ecclesia gestarum, quae postremis et periculosiss his temporibus evenerunt maximarum[ue] per Europam persecutionum, ac sanctorum dei martyrum caeterarum[ue] rerum si quae insignioris exempli sint, digesti per regna et nationes commentarii*. Basileae [Basel]: per Nicolaum Brylingerum et Ioannem Oporinum, 1559–1563. 2 d. ; 2° (32 cm).

Ps 1: in qua primum de rebus per Angliam et Scotiam gestis atque in primis de horrenda sub Maria nuper regina persecutione narratio continetur. Autore Ioanne Foxo Anglo. 1559. [14], 732 p. Iliustr. Saugojimo šifras: V-16/2-295

Ps 2: martyrum historia: hoc est maximarum per Europam persecutionum ac sanctorum dei martyrum. Authore Heinrico Pantaleone ordinario physico in Academia Basiliensi. 1563. [12], 361, [9] p. Iliustr. Saugojimo šifras: V-16/2-296

³⁶ SAVONAROLA, Girolamo. *Meditatio pia et erudita Hieronymi Savonarolae a papa exusti, super psalmos Miserere mei et In Te Domine speravi*. Wittenbergae [Wittenberg]: [s. n.], 1523. [20] lap. Frontisp., inic. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1441

³⁷ HUS, Jan. *Sermonum Ioannis Huss Ad populum tomus tertius*: respondens priori, de Anatomia, regno et populo Antichristi. [Strasbourg?, 1523–1524?]. [4], XLIX, [3] lap. Inic., ilustr. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1440

³⁸ IACOPO, da Varazze. *Legenda aurea sanctorum que Lombardica nominatur historia*. Jacobus de Voragine; cura Claudii de Rota. Lugduni [Lyon]: in edibus Petri Luceii cognomento Principis, 1519. 144 lap. Iliustr., inic. ; 4° (25 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1364

³⁹ *Doctrinae iesuiticae praecipua capita*. Rupellae [La Rochelle], 1585. T. 2, 3. Saugojimo šifrai: V-16/1-1780, V-16/1-1739

⁴⁰ MAFFEI, Giovanni Pietro. *De vita et moribus Ignatii Loiolae, qui Societatem Iesu fundavit, libri tres*. Coloniae [Köln]: apud Maternum Cholinum, 1585. [24], 363, [5] p. Inic. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1281

⁴¹ SKARGA, Piotr. *Kazania na niedziele y svięta całego roku*. X. Piotra Skargi, Societatis Iesu, znowu od niego przeyrzane z przydanym kilku kazań seymowych ; y kazania na pogrzebie krolowey J.M. Starey. Dwa są przy nich registry. Jeden do nauk na zmocnienie katolickiey wiary, a drugi do naprawy obycaziow służący... W Krakowie: w drukarniey Andrzeia Piotrkowczyka, 1597. [8], 738, [12] p. Frontisp., herbas, inic., vinj. ; 2° (31 cm). Saugojimo šifras: XVI/2-34

⁴² Saugojimo šifrai: V-16/2-238, V-16/2-239, V-16/2-220, V-16/2-221, V-16/2-229, V-16/2-230, V-16/240, V-16/2-241, V-16/2-234, V-16/2-235

Nemaža teologinės literatūros dalį sudaro Šventojo Rašto laidos, komentarai, teologijos tiesų aiškinimai, disputai. Gausu ne tik M. Lutherio, J. Calvino, bet ir kitų, mažiau specialiai nesidomintiems girdėtų autorių – Martino Bucerio (*1491–†1551), Heinricho Bullingerio (*1504–†1575), Lamberto Daneau (*1530–†1595), Rudolfo Gwalthero (*1519–†1586), Wolfgango Musculo (*1497–†1563), Johanno Oekolampadijaus (*1482–†1531), Victorino Strigelio (*1524–†1569), Zacharijo Ursino (*1534–†1582), Ulricho Zwiglio (*1484–†1531) ir kitų – veikalų.

Tarp išlikusių 44 Antikos autorių knygų neabejotinas lyderis yra Aristotelis (Aristotelēs, *384–†322 pr. Kr.). Galima skaityti į lotynų kalbą išverstus beveik visus svarbiausius veikalus, o keletas jų išleisti lygiagrečiai senąja graikų ir lotynų kalbomis⁴³. Venecijoje, Aldo spaustuvėje, 1513 m. vienu tomu išleistos iliustruotos Julijaus Cezario (Gaius Iulius Caesar, *100–†44 pr. Kr.) *Komentarų* knygos⁴⁴. Reikšminga 1528 m. toje pačioje Aldų spaustuvėje išleista antikos autorių, rašiusių apie žemės ūkį, rinktinė⁴⁵. Be abejo, populiarūs buvo ir nemažai išliko įvairių leidėjų leistų Marko Tulijaus Cicerono (Marcus Tullius Cicero, *106–†43 pr. Kr.) veikalų – išskirtume Paolo Manuzio (*1512–†1574) komentuočių Cicerono laiškų namiškiams dvitomi⁴⁶. Išliko Demostenio (Demosthenēs, *384–†322 pr. Kr.), Diogeno iš Laerto (Diogenēs Laertios, III a. po Kr.), Epikteto (Epiktētōs, *apie 55–†135 po Kr.), Aulo Gelijaus (Aulus Gellius, *apie 130 po Kr.), Herodoto (Hērodotos, *484–†425 pr. Kr.), Homero (Homēros, *VIII a. pr. Kr.), Juoza-po Flavijaus (Iosephus Flavius, *37–†100 po Kr.), Tito Livijaus (Titus Livius, *59 pr. Kr.–†17 po Kr.), Pausanijo (Pausanias, *II a. po Kr.), Plutarcho (Plutarchos, *apie 46–apie †120 po Kr.), Marko Fabijaus Kvintilijano (Marcus Fabius Quintilianus, *apie 35–†95 po Kr.), Saliustijaus (Gaius Sallustius Crispus, *86–†35 pr. Kr.), Liucijaus Anėjo Senekos (Lucius Annaeus Seneca, *apie 4 pr. Kr.–†65 po Kr.), Sofoklio (Sophoklēs, *497–†406 pr. Kr.), Svetonijaus (Gaius Suetonius Tranquillus, *apie 70–†140 po Kr.) veikalų leidiniai. Pastebėsime, kad tarp Antikos autorių knygų nebuvo nei Ovidijaus (Publius Ovidius Naso, *43 pr. Kr.–†apie 18 po Kr.), nei Vergilijaus (Publius Vergilius Maro, *70–†19 pr. Kr.), nei Horacijaus (Quintus Horatius Flaccus, *65–†8 pr. Kr.) kūrinų.

Sunku įsivaizduoti tikrą šešioliktojo amžiaus humanitarą, nemokantį lotynų, senosios graikų ir hebrajų kalbų, nesugebantį parašyti laiško ar pasakyti kalbos. Buvo leidžiamos gramatikos, žodynai, retorikos vadovėliai, sektinų oratorinio meno, iškalbos pavyzdžių rinktinės. Kai ką iš šio repertuaro randame ir tarp buvusių Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygų. Paminėsime lotynų ir hebrajų kalbomis išleistą Sebastiano Münsterio (*1488–†1552), labiau žinomo kaip *Kosmografijos* autoriaus, hebrajų kalbos gramatiką⁴⁷. Vitenberge 1562 m. buvo išleistos Johanno Avenarijaus parašytos hebrajų kalbos gramatikos

⁴³ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. *Αριστοτελους των Σταγειριτων τα σωζομενα*. Operum Aristotelis Stagiritae philosophorum omnium longe principis nova editio, Graece et Latine... [Lyon]: apud haered. Eust. Vignon: excudebat Guillelmus Laemarius, 1597. T. 1. [76], 1517 p. Frontisp., inic., vinj. ; 8° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1434; IDEM. *Αριστοτελους Ηθικων Νηχομαχειων βιβλια δεκα=Aristotelis Ethicorum ad Nicomachum libri decem*. Ab Antonio Riccobono Latine conversi, capitum partitionibus ac periochis distincti, illustrissimo ac reverendissimo Marco Cornelio, patricio Veneto, Patavii episcopo, cum Commentariis dicati. Francofurti: apud heredes And. Wecheli Claudium Marnium et Ioan. Aubrium, 1596. 818 p. Inic., signetas., vinj. ; 8° (16,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1575

⁴⁴ CAESAR, Julius. *C. Iul. Caesaris Commentariorum libri*. Venetiis [Venezia]: in aedibus Aldi et Andreae soceri, 1513. [50], 496, [40] p. Iliustr., inic., vinj. ; 8° (17 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1730

⁴⁵ *Libri de re rustica*. M. Catonis lib. I. M. Terentii Varronis lib. III. L. Iunii Moderati Columellae lib. XII; eiusdem De arboribus liber separatus ab aliis, quare ante id factum fuerit, ostenditur in epistola ad lectorem. Palladii lib. XIII De duobus dierum generibus simulque de umbris et horis, quae apud Palladium, in alia epistola ad lectorem. Georgii Alexandrini enarrationes priscarum dictionu[m], quae in his libris Catonis, Varronis, Columellae. [Venetiis: in aedibus Aldi], 1528. [70] p., 391 lap. Vinj. ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-999

⁴⁶ CICERO, Marcus Tullius. *Commentarius Pauli Manutii in Epistolas M. Tullii Ciceronis, quae familiares vocantur*: [cum textu M.T. Ciceronis]. [Francofurti: apud heredes Andreae Wecheli Claudium Marnium et Io. Aubrium, 1600]. T. 1. 954 p. Inic., vinj. ; 8° (16,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1582

⁴⁷ MÜNSTER, Sebastian. *Opus grammaticum consummatum ex variis Elianis libris concinnatum...* Basileae [Basel]: per Henricum Petri, 1563. [8], 387 p. Inic., signetas ; 8° (16 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1722

dvi knygos⁴⁸. Žymaus to meto prancūzų humanisto, mokslininko, graikų kalbos žinovo Gillaume Budé (*1468–†1540) parašyti *Graikų kalbos komentarai* buvo išleisti Bazelyje 1556 m.⁴⁹ Dar randame Vokietijoje leistą graikų kalbos pagrindų vadovėlį⁵⁰. Johanno Posselo (*1528–†1591) *Graikų kalbos sintaksės* populiarumą parodo trys skirtingos Vitenbergo laidos⁵¹. Lotynų kalbos dažnai buvo mokomasi iš Jacobo Pontano (*1542–†1626) vadovėlių, viena vadovėlio dalis⁵² yra tarp išlikusių Sinodo bibliotekos knygų. Apie tai, ką reiktų patobulinti šnekant lotyniškai, rašoma Thomo Linacre (*1460–†1524) veikale⁵³. Būtina paminėti išlikusį garsųjį Erasmo Desiderijaus veikalą apie priešodžius⁵⁴. Be abejo, esama įvairių, tiek dvikalbių lotynų-graikų, tikrinių vardų, tiek daugiakalbių⁵⁵ žodynų.

Istorija, geografija, tolimi paslaptingi ir sunkiai pasiekiami kraštai visada domino žmones, todėl ir Sinodo bibliotekoje buvo ne viena apie tai pasakojanti knyga. Ne vieno skaitytojo rankose pabuvojo knyga apie Kiniją⁵⁶, 53 žemėlapiai išspausdinti Abrahamo Ortelijaus (*1527–†1598) albume⁵⁷. Daugumos istori-

⁴⁸ AVENARIUS, Iohannes. [*Ebraeae grammaticae*]. Autore Iohanne Avenario Egrano. Vitebergae [Wittenberg]: excudebat Iohannes Crato, 1562. 2 kn. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-783-784

⁴⁹ BUDÉ, Guillaume. *Commentarii linguae Graecae*. Gulielmo Budaeo, consiliario regio ... auctore, ab eodem accurate recogniti atque amplius tertio parte aucti, quibus Index subiectus est duplex, tam Graecas quam Latinas voces et phrases demonstrans. Basileae [Basel]: apud Nicolaum Episcopium iuniorem, 1556. [8] p., 1560 sklt., [184] p. Inic., signetas ; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-464

⁵⁰ SOSANDER, Petrus Levinus. *Donatus Graecus de octo orationis partibus*: libellus novus, succinctus et utilis, in quo propemodum nihil, quod ad prima Graecae linguae fundamenta attineat, desideretur. Opera et industria Petri Levini Sosandri Vangionis, in fine vero pro tyronibus linguae Graecae, ratio formandi tempora, cum brevis, tum expedita est addita. Francofordiae ad Oderam [Frankfurt an der Oder]: in officina Iohannis Eichorni, [1547]. [143] p. Inic., vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-781

⁵¹ POSSEL, Johann. *Συνταξις [Syntaxis] linguae Graecae recens recognita*: addita est et regularum syntaxeos praxis. Witebergae [Wittenberg]: excudebat Iohannes Crato, 1568. [218] p. Vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-782; dar yra 1594, 1599 metų laidos.

⁵² PONTANUS, Iacobus. *Progymnasmatum Latinitatis, sive Dialogorum voluminis tertii pars prior*. [Ingolstadt]: apud D. Sartorium, 1592. [22], 854, [49] p. Inic., vinj. ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1660

⁵³ LINACRE, Thomas. *Thomae Linacri Britanni De emendata structura Latini sermonis libri VI*: cum indicatione locorum unde exempla ab autore adducta fuerunt. Recogniti a Ioachimo Camerario Pabepergensi una cum Indice diligentissimo; accessit libellus eiusdem Camerarii de arte Grammatica et figuris dictionum. Lipsiae [Leipzig]: imprimebat Ioannes Steinman, 1580. [24], 527, [144] p. Inic., signetas ; 8° (15,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1020

⁵⁴ ERASMUS, Desiderius. *Adagiorum chiliades Des. Erasmi Roterodami quat[ua]or cum sesquicenturia ex postrema autoris recognitione*: quibus sunt praemissi quat[ua]or Indices locupletissimi tam Adagiorum, quam Locorum, tum Rerum ac Vocum, in hoc opere explicatarum cognitu[ue] dignarum... Basileae [Basel]: in officina Frobeniana per Hieronymum Frobenium et Nicolaum Episcopium, 1559 mense Martio. [106], 1071 p. Inic., signetas ; 2° (33 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-388

⁵⁵ CALEPINO, Ambrogio. *Ambrosii Calepini Dictionarium undecim linguarum, iam postremo accurata emendatione atque infinitorum locorum augmentatione, collectis ex bonorum auctorum monumentis, certis et expressis syllabarum quantitatis notis, omniumq[ue] vocum significationibus, flosculis, loquendi formis, proverbialibus sententiis, ceterisq[ue] ad Latini sermonis proprietatem, elegantiam et copiam pertinentibus rebus, quanta maxima fide ac diligentia fieri potuit ita exornatum, ut hactenus studiosorum usibus accomodatius non prodierit*: respondent autem Latinis vocabulis Hebraica, Graeca, Gallica, Italica, Germanica, Belgica, Hispanica, Polonica, Ungarica, Anglica; Onomasticum ... seorsim adiunximus. Basileae [Basel]: per Sebastianum Henricpetri, [1590]. [8], 1655, 304[?] p. Inic. ; 2° (34 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-379

⁵⁶ GONZALÉZ DE MENDOZA, Juan. *Nova et succincta, vera tamen historia de amplissimo, potentissimoque nostro quidem orbi hactenus incognito, sed perpaucis adhinc annis explorato Regno China, quindecim florentissimus eius Provinciae, plurimis admiranda magnitudine insignibus urbibus, summa fertilitate, incredibili unionum, gemmarum, auri, argenti, caeterorumque ... opulentia & copia ...*: ex Hispanica primum in Italicam, inde in Germanicam, ex hac demum in Latinam linguam conversa. Opera Marci Henningi Augustani. Francofurdi ad Moenum [Frankfurt am Main]: [Sigismund Feyerabend?], 1589. 283 p. Inic., vinj. ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1811

⁵⁷ ORTELIUS, Abraham. *Theatre oft Toonneel des Aerdtbodems, waer inne te siene sijn de Landttafelen van de gebeele weerelt...* Antwerpen: by Gielis van Diest, 1571. [6] lap., 53 žml., [3] lap. Frontisp., inic. ; 2° (39 cm). Saugojimo šifras: V-16/2-253

nės tematikos knygų autorių vardai: Philippe de Commynes (*1447–†1511), Natale Conti (*1520–†1582), Johannes Carion (*1499–†1537), Johannes Sleidanus (*1506–†1556), žinomi ne visiems šiuolaikiniams istorikams, tačiau savo laiku jų kūryba buvo vertinama. Įdomi yra šešiolikto šimtmečio kovų su turkais realijas atspindinti keturių dalių laiškų, kuriuos tuo klausimu rašė žymūs Europos žmonės, rinktinė⁵⁸.

Karo teisės klausimai nagrinėti ispanų teisininko Balthazaro Ayalos (*1548–†1584) veikalė apie karines priedermes bei drausmę⁵⁹. Išliko ne vienas Bizantijos imperatoriaus Justiniano I (*483–†565) civilinės teisės kodeksas. Nemaža dėmesio skirta kanonų teisei, įvairių bažnytinių bausmių nagrinėjimui⁶⁰.

Suprantama, kad nedidelėje apžvalgoje neįmanoma aprėpti visos temų ir autorių įvairovės. Tą užduotį galėtų atlikti katalogas, į kurį būtų galima įtraukti ir kitose Lietuvos bibliotekose surastas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekos knygas. Norisi paminėti dar vieną – emocinį – aspektą, kuris neišvengiamai atsiranda, kai verčiami puslapiai tų veikalų, kuriuos parašė žmonės, aktyviai dalyvavę dvasi-niame ir politiniame gyvenime, kurių idėjos keitė pasaulį ir tapo nemariomis. Peržengiami šimtmečiai, kai skaitome knygose paliktus buvusių savininkų ar skaitytojų įrašus. Manome, kad vienas iš seniausių savininko paliktas įrašas, tai 1550 m. Ciuriche leistoje Biblijoje žymaus reformacijos laikų veikėjo Simono Budno (*apie 1530–†1593) parašai graikų ir lotynų kalba, raudonu rašalu rašytos pastabos ir 1554 m. data⁶¹. Kiti seni įrašai, atlikti XVII a. pirmoje pusėje: *emi Dantisci. Christophorus Rivius. Anno 1624* (pirkau Gdanske 1624 m. Kristoforas Rivijus); *Andreas Wandlowius Dobrzanski Christ. Eccl. Diaconus Russ. Comp. Lugduni Bat. 1606* (diakonas Andrius Dobžanskis įsigijo Leidene 1606); *Emptus a me Amico Jacobi de relicta supra victi [...] anno 1610* (pirkau draugui už likusius nuo pragyvenimo pinigus 1610 m.); *Concordia insuperabilis* (santarvė nenugalima); *Discite vos, pueri* (jūs mokykitės, vaikai).

Negalime sugrąžinti to, kas prarasta, bet galime išsaugoti ir deramai nušviesti tai, kas išliko.

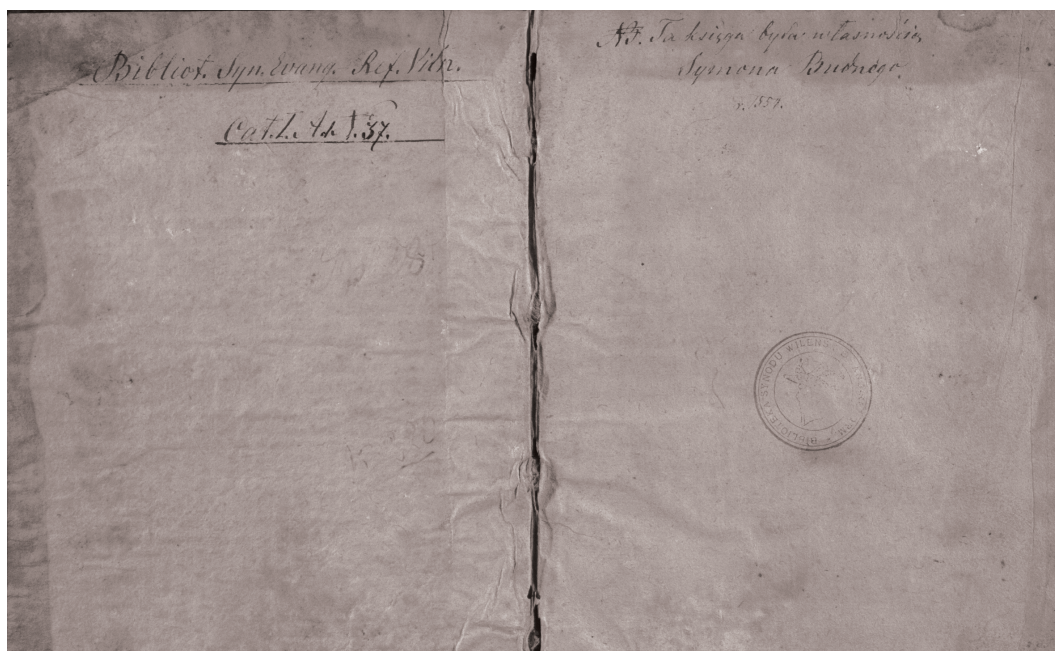
⁵⁸ *Epistolarum Turcicarum variorum et diversorum auctorum libri V, in quibus epistolae de rebus Turcicis summorum pontificum, imperatorum, regum, principum aliorumque mundi procerum, iam inde a primordio regni Saracenici et Turcici usque ad haec nostra tempora leguntur, ultro citroque in christianis et Turcis aliisque exteris nationibus scriptae: opus non solum lectu iucundum et consultationi nostrorum temporum utile, sed etiam ad cognitionem cum aliarum historiarum, tum potissimum de initiis, progressu et incrementis regni Turcici maxime necessarium. Ex recensione Nicolai Reusneri Leorini IC. comitis palatini Caesarei et consilarii Saxonici; cum gratia et privilegio caes. maiest. et electoris Saxoniae. Francoforti ad Moenum [Frankfurt am Main]: excudebat Iohannes Collitius: impensis Pauli Brachfeldii, 1598. [6], 303, [4] p. Inic., vinj. ; 4° (19,5 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1476*

⁵⁹ AYALA, Balthazar. *Balthazaris Ayalae, I. C. et exercitus regii apud Belgas supremi iuridici, De iure et officiis bellicis et disciplina militari libri III*. Antverpiae [Antwerpen]: ex officina Martini Nutii, 1597. [16], 406 p. Inic., signetas ; 8° (15 cm). Saugojimo šifras: V-16/1-1229

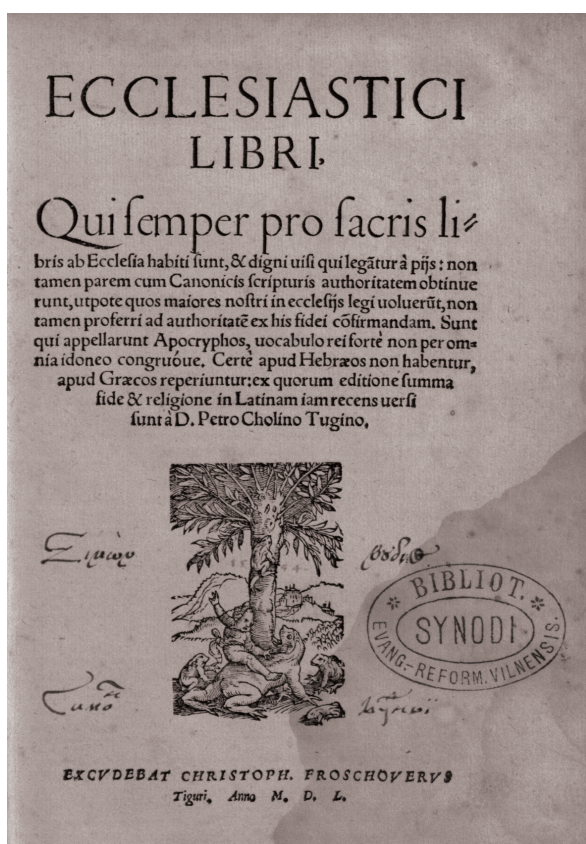
⁶⁰ ASTESANUS (†apie 1330). *Canones penitentionales ex variis sanctorum pontificum decretis collecti, quorum notitia viris ecclesiasticis non minus utilis quam necessaria*. Cracoviae: per Mathiam Sharffenberger, 1534. [8] lap. Iliustr., vinj. ; 8°. Saugojimo šifras: XVI/27

⁶¹ Saugojimo šifras: V-16/1-1529-1531

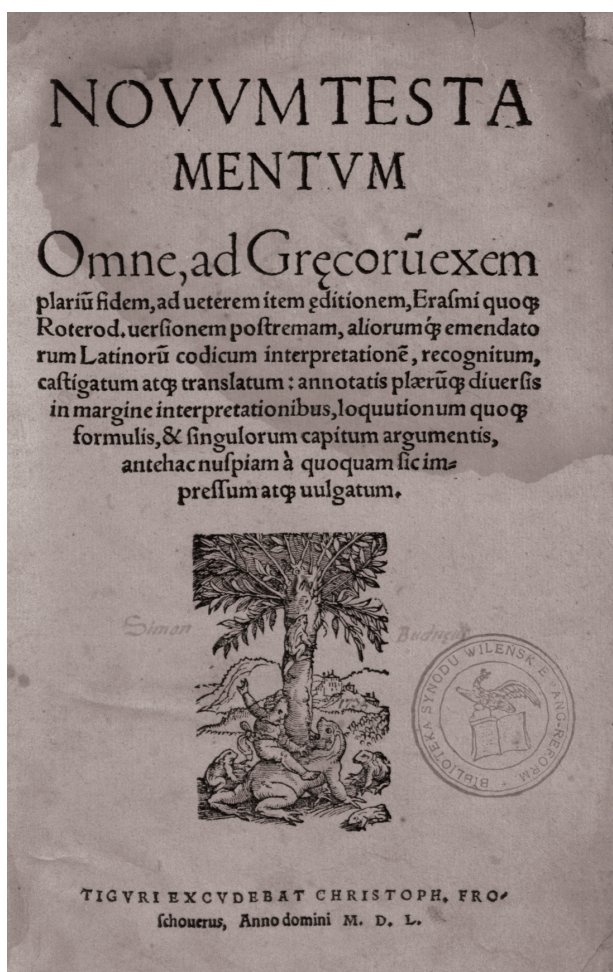
Simonui Budnui ir Vilniaus evangelikų reformatų sinodo bibliotekai priklausiusios
Biblijos (Ciurichas, 1550) proveniencijos LMAVB RSS V-16/1-1529–1531

Leidybinio konvoliuto atvarta (viršelio vidinė pusė ir priešlapis)

Senojo Testamento dalies antraštinis lapas su S. Budno įrašu ir Sinodo bibliotekos antspaudu

Naujojo Testamento antraštiniis lapas su S. Budno įrašū ir Sinodo bibliotekos antspaudu

The 16th century books from the library of the Evangelical Reformers Synod in the holdings of the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences

Violeta Radvilienė

Summary

This article examines the fate of the oldest library in Lithuania, founded in 1557 at the Vilnius Evangelical Reformers Synod. On February 20, 1941 the library of the Vilnius Evangelical Reformers Synod was handed over to the newly founded Library of the Lithuanian Academy of Sciences; however, there had not been enough time to integrate the Synod Library's collections into the new holdings before the start of the World War II. Near the end of the war, a rumor was started that the Hitler's army, while retreating from Vilnius, set afire and destroyed the Synod Library. Nonetheless, some books bearing the stamps of the library of the Vilnius Evangelical Synod have been discovered in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The article describes only the 16th century Synod books and discusses their topics, authors, publishers and inscriptions left by readers.